

Tulkin ammatillinen toimijuus koronapandemian työskentelyolosuhteissa

Anu Viljanmaa
Tampereen yliopisto

<https://doi.org/10.61200/mikael.136369>

Abstract

This article focuses on the interpreter's professional agency during the Covid-19 pandemic in the years 2020 and 2021. The pandemic changed the working environment of interpreters with a rapid switch to remote interpreting only, i.e., the use of virtual meeting tools such as Teams alongside traditional telephone interpreting, and the development and use of various platforms for remote simultaneous interpreting (RSI). Later interpreters were able to return to face-to-face interpreting but had to wear face masks. This study focuses on the professional agency of interpreters during this period as portrayed in their personal experiences. Research data consist of answers from 48 interpreters to an electronic survey carried out in November 2021. Data was analyzed with a theory-driven approach focusing on selected elements of professional agency. The results show how structure restricts interpreter's agency, but elements of professional agency exist in the ways interpreters shape their working environment and interpreting processes.

Keywords: interpreter's agency, Covid-19, remote interpreting, face masks

Avainsanat: tulkin toimijuus, korona, etätulkkaus, kasvomaskit

1 Johdanto

Koronapandemia pysäytti Suomen keväällä 2020. Yhteiskunnan pysähtyminen ja sosiaalisten kohtaamisten rajoittaminen vaikuttivat suoraan moneen ammattiryhmään, niin myös tulkkeihin. Työt vähenivät tulkeilta ensin kokonaan, kunnes niitä alkoi pikkuhiljaa taas olla tarjolla, mutta tällä kertaa etätulkkausien muodossa. Koronarajoitusten ja -suositusten ollessa voimassa asioimistulkkauksia tehtiin aiempaa enemmän etänä puhelintulkkauksena tai videovälitteisenä tulkkauksena. Konferenssi-tulkkauksen puolella otettiin videokokousohjelmistojen lisäksi käyttöön etäsimultaani-tulkkausta varten varta vasten suunniteltuja erillisiä tulkkausalustoja ja kokeiltiin myös ns. *tulkkaushubien* käyttöä, joissa konferenssitulkit ja teknikot ovat samassa paikassa, mutta tapahtuman varsinaiset osallistujat ovat mukana etäyhteydellä.

Etätulkkauksen käyttäjien tekninen osaaminen ja käytössä ollut tekniikka eivät kuitenkaan aina heti olleet tarvittavalla tasolla, mikä vaikeutti tulkkien työtä. Tulkit kokivat heikon kuuluvuuden ja katkeilevat yhteydet etätulkkauksissa monin paikoin ongelmallisiksi (Viljanmaa 2022). Kun osittain palattiin takaisin läsnäolotulkkauksiin, toimintaympäristö oli puolestaan muuttunut siltä osin, että osallistujat käyttivät kasvomaskeja. Niiden koettiin haittaavan niin puhujan ymmärtämistä kuin myös tulkkeen tuottamista sekä vaikuttavan myös tulkin omaan työhyvinvointiin ja työstä palautumiseen (mp.). Tulkin toimintaympäristö koki siis keväästä 2020 alkaen lyhyessä ajassa suuria muutoksia, jotka vääjäämättä näkyivät myös tulkkaustyön tekemisessä ja tulkin työprosesseissa.

Tässä artikkelissa tarkastellaan Suomessa toimivien tulkkien kokemuksia korona-ajan tulkkauksista 2020–2021. Näkökulman keskiössä on tulkin ammatillinen toimijuus. Tarkastelussa on erityisesti tulkkien suhtautuminen koronarajoitusten myötä tulleisiin muutoksiin tulkin työskentelyolosuhteissa ja työprosesseissa. Tulkin ammatillinen toimijuus ymmärretään Anneli Eteläpellon ym. (2014: 211–212) määritelmän pohjalta tulkin tekemiksi valinnoiksi, vaikutusmahdollisuuksien käyttämiseksi ja kannan ottamiseksi tavoilla, jotka vaikuttavat tulkin työhön ja/tai hänen ammatilliseen identiteettiinsä. Ammatilliseen toimijuuteen liittyy kiinteästi myös yksilön hallinnan kokemus suhteessa omaan toimintaympäristöönsä (Saloniemi & Saari 2022: 286).

Tutkimuksen aineisto perustuu tulkeille suunnatun verkkokyselyn vastauksiin. Kyselyn tuloksista on raportoitu aiemmin asioimis- ja oikeustulkkausta tekevien tulkkien kokemusten sekä tulkin muuttuneessa toimintaympäristössä esiintyvien kuuntelusuodattimien näkökulmasta (Viljanmaa 2022). Nyt huomio kiinnitetään toimijuuteen ja tarkastelussa ovat kaikkien vastanneiden kokemukset eli mukana on nyt myös konferenssitulkkien näkökulma.

2 Tulkin ammatillinen toimijuus

Tässä luvussa tarkastellaan toimijuuden käsitettä sekä toimijuuteen ja ammatilliseen toimijuuteen liittyviä keskeisiä piirteitä.

2.1 Toimijuuden käsite

Toimijuuden (engl. *agency*) käsitettä on tarkasteltu erityisesti sosiologiassa (esim. Giddens 1979; 1984; Archer 2000), mutta siitä käydään myös monitieteistä keskustelua (Eteläpelto ym. 2014: 203). Käännöstieteellisessä keskustelussa toimijuutta on määritelty yksilön toimintahalukkuudeksi ja -mahdollisuudeksi (engl. *willingness and ability to act*) (Koskinen & Kinnunen 2010: 6; suomenkielinen käännös Määttä ym. 2014: 90), yksilön kyvyksi ja tarpeeksi toimia (Kinnunen 2020: 130) sekä yksilön toimintavalmiudeksi, joka syntyy yhteisöllisessä toiminnassa perustuen yksilön identiteettiin ja kulttuurisiin malleihin (Määttä ym. 2014: 89). Toimijuudessa on kyse yksilön valinnoista, joilla hän pyrkii muokkaamaan toimintaympäristöään niiden rakenteiden sallimissa rajoissa.

Sosiologi Anthony Giddens (1984) yhdistää toimijuuteen kiinteästi tekojen intentionaalisuuden. Yksilön toiminta ilmentää Giddensille toimijuutta vain silloin, kun se on tietoista toimintaa, jolla yksilö uskoo (tai tietää) olevan tiettyjä seurauksia tai tuloksia (Loyal 2003: 51–56). Giddensin toimijuuden määritelmässä korostuu yksilön intentionaalinen rooli ”tietoisena ja tahtovana toimijana, joka tuottaa ja saa aikaan seuraamuksia yhteisöllisellä ja yhteiskunnallisella tasolla” (Eteläpelto ym. 2014: 204). Toimijuus on tietoista ja tahdonalaista toimintaa, jolla yksilö vaikuttaa tai pyrkii vaikuttamaan toimintaympäristöönsä. Tiedostamaton reagointi ei ole toimijuutta.

Toimijuuden käsitteeseen liittyy keskustelu toimijan ja toimintaympäristön keskinäisestä suhteesta (*agent vs. structure*) (esim. Giddens 1979: 69–73; 1984; Archer 2000). Toimintaympäristö voidaan nähdä paikallisella tasolla yksilön välittömänä ympäristönä tai laajemmin yhteiskuntarakenteiden tasolla. Toimijuutta voidaan tarkastella toimijalähtöisesti yksilön toimijuuden ilmentymisestä ja yksilön valinnanmahdollisuuksista käsin tai rakennelähtöisesti, jolloin tarkastelussa ovat toimintaympäristön toimijuudelle asettamat reunaehdot ja mahdollisuudet. Molemmat ovat kuitenkin sidoksissa toisiinsa ja vaikuttavat toisiinsa. Toimintaympäristö vaikuttaa toimijan todellisiin mahdollisuuksiin toimia ja toisaalta toimija muokkaa teoillaan toimintaympäristöään. Kyse on tietoisten valintojen tekemisestä, mutta samalla yksilön valinnan mahdollisuudesta ylipäätään, eli siitä, että yksilöllä tietyssä tilanteessa olisi mahdollisuus ja kyky toimia myös toisin (Giddens 1979:56; 1984: 14; ks. myös esim. Eteläpelto ym. 2014: 204; Loyal 2003: 56–59).

Toimijan ja toimintaympäristön väliseen suhteeseen liittyy myös valtakysymys: Mitä valinnan mahdollisuuksia yksilöllä tosiasiallisesti on? Työelämä tutkimuksen näkökulmasta Giddensin (1984) teorian vahvuutena on juuri sen valtaa koskeva osuus (Eteläpelto ym. 2014: 204). Yksilö tarvitsee valtaa voidakseen toimia, ja jos valtaa ei ole, ei ole toimijuutta (mts). Giddens (1979: 93) muistuttaa, että valtasuhteet toimivat aina kahteen suuntaan, sillä vaikka toisen osapuolen valta olisikin minimaalinen, kyse on aina kuitenkin molemminpuolisesta suhteesta: ”even the most autonomous agent is in some degree dependent, and the most dependent actor or party in a relationship retains some autonomy” (Giddens 1979: 93). Vaikka näyttäisi siltä, että tietyssä toimintaympäristössä valta on kokonaan toisella osapuolella, voi yksilöllä silti olla mahdollisuus hallita jonkin asteisesti tilannetta tai sen reunaehtoja, mikä näkyy hänen tekemissään valinnoissa. Myös sosiologi Margaret Archer (2000: 307–308) korostaa yksilön merkitystä. Vaikka toimintaympäristö ja rakenteet määrittävät yksilön mahdollisuuksia toimia ja vaikuttaa niihin, niin yksilö näistä huolimatta kuitenkin viime kädessä itse päättää, mikä hänelle itselleen on tärkeintä ja miten hän toimintaympäristön asettamia vaatimuksia arvottaa (mas. 318). Yksilö ei siis – kaikesta huolimatta – ole välttämättä kokonaan toimintaympäristön armoilla.

2.2 Toimijuuden tilannesidonnaisuus

Toimijuuden taso ei ole välttämättä vakio tai pysyvä ilmiö, vaan usko omaan toimijuuteen tai sen vahvuuteen voi vaihdella muun muassa iän tai tilanteen mukaan. Yksilö voi

esimerkiksi kokea vahvaa toimijuutta työpaikallaan, mutta ei kotona, tai päinvastoin. (Hitlin & Long 2009: 139–140). Yksilön omakuva voi vaihtua tilannekohtaisten tekijöiden myötä ja samoin vaihtuvat yksilön käsitykset siitä, miten hän voi vaikuttaa ympäristöönsä ja häntä ympäröivään maailmaan. Kyse on aina myös siitä, miten yksilö kokee oman toimijuutensa eli kykynsä vaikuttaa toimintaympäristöönsä tietyssä tilanteessa. Tilanne- ja kontekstisidonnaisuuden huomioiminen on siksi toimijuuden tarkastelussa keskeistä. Yksilön subjektiivista tyytyväisyyttä omaan rooliinsa tai asemaansa ei voi tarkastella ottamatta huomioon rakenteellisia tekijöitä, joissa kyseinen rooli tai asema saa muotonsa, ja jotka ovat osaltaan mahdollistaneet yksilön pääsyn kyseiseen rooliin (Archer 2000: 314). Kuten Koskinen ja Kinnunen (2010: 8) toteavat, on katsottava rakenteita, joissa toimijat toimivat voidakseen ymmärtää heitä, ja päinvastoin. Kääntäjän ja tulkin toimijuus saa käsitteenä merkityksensä vasta, kun se sidotaan tiettyyn konkreettiseen kontekstiin ja yhteisöön (Koskinen & Kinnunen 2010: 9; ks. myös Eteläpelto ym. 2014: 203).

Esimerkiksi asioimistulkin toimijuuteen vaikuttavat monet siihen liittyvät tekijät, kuten Simo Määttä ym. (2014: 93–94) tuovat esille. Siihen vaikuttavat muun muassa tulkin työkielet, sukupuoli, ammatillinen polku ja ammatillistumisen aste sekä työn tekemisen puitteet (kuka tilaa tulkin, keneltä tulkki saa palkkaa ja millä ehdoilla), mutta myös tulkkauksen käytännön toteutus (läsnäolo- tai etätulkkaus) (Määttä ym. 2014: 93; ks. myös Vuori ym. 2022). Asioimistulkin työn kuormittavuuteen vaikuttaa myös kiire ja työn ennakoimattomuus: tulkkauksia on työpäivän aikana eri puolilla kaupunkia, niitä perutaan ja uusia tulkkauksia voi tulla hyvinkin nopealla varoitussajalla (Määttä ym. 2014: 94). Eri instituutioiden käytänteet ja toimintamallit voivat osaltaan rajoittaa tulkin toimijuutta (mp.).

2.3 Todellinen ja koettu mahdollisuus vaikuttaa sekä minäpystyvyyden käsite

Toimijuutta määrittävät yksilön arviot omista voimavaroistaan. Steven Hitlin ja Charisse Long (2009: 138–139) erottavat teoriatasolla yksilön tilannekohtaisen *todellisen* kyvyn vaikuttaa yksilön *uskosta* kykyihinsä vaikuttaa. Käytännössä ne usein yhdistyvät toisiinsa. Kulttuuriset ja tilannesidonnaiset odotukset ovat vuorovaikutuksessa yksilön subjektiivisen toimijuuden tunteen kanssa. Yksilö voi kokea vahvaa toimijuutta, vaikka sitä ei rakenteellisesti varsinaisesti tuettaisikaan. (Mas.).

Yksilön subjektiiviseen kokemukseen mahdollisuudestaan vaikuttaa voidaan linkittää alun perin psykologiasta peräisin oleva minäpystyvyyden käsite (engl. *self-efficacy*). Minäpystyvyydellä tarkoitetaan yksilön arviota tai kokemusta omista kyvyistään suoriutua tehtävästä tai tehtävistä, joita tiettyä tavoiteltua lopputulosta varten vaaditaan (Bandura 1982: 122; 1997: 3). Psykologi Albert Bandura loi käsitteen osana sosio-kognitiivista teoriaansa. Bandura (esim. 1982; 1990; 1997) sitoo minäpystyvyyden yksilön uskomukseen omien kykyjen riittävydestä tietystä tehtävästä suoriutumiseen ja toivotun lopputuloksen saavuttamiseen. Koettu minäpystyvyys ei siis viittaa yksilön taitoihin, vaan juuri yksilön uskoon suoriutua tietystä annetusta tehtävästä niillä taidoilla, joita hänellä on (Bandura 1997: 37).

Kuten toimijuus, myös minäpystyvyys on kiinteästi tilanne- ja kontekstisidonnaista. Se elää ja muuttuu yksilön mukana. Vahvan minäpystyvyyden on todettu vaikuttavan myönteisesti muun muassa yksilön motivaatioon ja tehtävistä suoriutumiseen (Bandura 1990). Minäpystyvyyden mekanismi on siten keskeisessä asemassa toimijuuden toteuttamisessa (Bandura 1990: 421). Kun yksilö uskoo selviävänsä hänelle annetusta tehtävästä, hän useimmiten myös tekee kaikkensa siitä selviämiseen. Alhainen minäpystyvyys (engl. *self-inefficacy*) puolestaan heikentää toimijuutta.

2.4 Ammatillinen toimijuus

Kun tarkastellaan toimijuutta työelämän kontekstissa, kuten esimerkiksi tulkin työssä, voidaan puhua *ammattillisesta toimijuudesta* (engl. *professional agency*). Ammatillisen toimijuuden käsite on aiemmin liitetty muun muassa ”työntekijöiden vaikutusmahdollisuuksiin ja vastarintaan, mutta myös luovuuteen, motivaatioon ja työkäytäntöjen kehittämiseen” (Eteläpelto ym. 2014: 202). Ammatillisen toimijuuden käsitteellistämistä tarkastelleiden Anneli Eteläpellon ym. (2014: 211–212) mukaan ammatillinen toimijuus työssä merkitsee ammatillisten yksilöiden ja/tai yhteisöjen tekemiä valintoja, vaikutusmahdollisuuksien käyttämistä ja kannan ottamista tavoilla, jotka vaikuttavat heidän työhönsä ja/tai ammatillisiin identiteetteihinsä. Kääntäjien toimijuutta digitalisoituvassa ja alustoituvassa käännoistyössä tutkineet Antti Saloniemi ja Tiina Saari (2022: 286) puolestaan määrittelevät toimijuuden työelämän kontekstissa *hallinnan kokemukseksi*, ”joka linkittyy aktiivisuuden, aloitteellisuuden ja osallisuuden kokemuksiin omassa työssä”.

Ammatillinen toimijuus kietoutuu yksilön ammatilliseen identiteettiin ja sen yksilöllisinä voimavaroina toimivat mm. yksilön työhistoria, asiantuntijuus ja osaaminen (Eteläpelto ym. 2014: 211–212; vrt. Määttä 2014: 93). Ammatillista toimijuutta harjoitetaan tiettyä tarkoitusta varten ja tiettyjen sosiokulttuuristen ja materiaalistien ehtojen sisällä, jotka osaltaan voivat joko vahvistaa tai rajoittaa toimijuutta (Eteläpelto ym. 2014: 211–212). Lisäksi Eteläpelto ym. (2014: 212) toteavat, että ammatillista toimijuutta tarvitaan ”erityisesti oman työn ja työolojen (luovaan) kehittämiseen, työssä oppimiseen ja ammatillisen identiteetin neuvotteluun”.

Kuten toimijuus, myös ammatillinen toimijuus voidaan nähdä toimijan ja toimintaympäristön välisenä monitasoisena vuorovaikutuksena ja neuvotteluna. Toimintaympäristö voi joko tukea tai rajoittaa yksilön toimijuutta (Giddens 1984; Eteläpelto ym. 2014: 211–212). Ammatillinen toimijuus voi olla hyvin rajoitettua, jolloin yksilön valinnanvapaus rajoittuu siihen, ottaako hän jonkin työn vastaan vai kieltäytyykö siitä. Tällöin voidaan puhua pakonomaisesta toimijuudesta. (Saloniemi & Saari: 2022, 293–294). Toisaalta se voi olla aktiivista pyrkimystä vaikuttaa toimijan kannalta parempiin työolosuhteisiin ja työprosesseihin. Saloniemi ja Saari (2022: 287) toteavat toimijuuden olevan jatkuvaa neuvottelua ja ’minuuden harjoittelua’. Ammatillisen identiteetin ja toimijuuden neuvottelutarve korostuu muutostilanteissa tai kun jokin toiminta on vasta alkamassa. Määttä ym. (2014: 93) arvelevat, että etenkin sellaisissa yhteiskunnallisissa instituutioissa, joissa toimintamallit ovat vasta kehitymässä, on

toimijoilla vielä mahdollisuus vaikuttaa siihen, minkälaiseksi toimintaympäristö ja oman ammatin harjoittaminen siinä kehittyvät. Suomen kohdalla tämä pätee niin oikeustulkkaukseen kuin asioimistulkkaukseenkin (mp.; ks. myös Kinnunen 2010).

Koronapandemian aikana muutokset tulkin toimintaympäristöön tulivat nopeasti ja ennakoimatta. Kun toimintaympäristöön tulee rakenteellinen muutos ulkoapäin, on toimijuuttakin neuvoteltava uusiksi tai toimijuus uusissa olosuhteissa on ainakin määriteltävä uudelleen. Voidaan ajatella, että koska tilanne oli uusi kaikille ja toimintamallit ja osittain myös rakenteet olivat vakiintumattomia, se tarjosi tulkeille mahdollisuuden pyrkiä vaikuttamaan työoloihin ja siihen, miten tulkin ammatin harjoittaminen muuttuneessa tilanteessa tapahtuu, edellyttäen, että toimintaympäristö tuki eikä rajoittanut tulkin ammatillista toimijuutta. Muutos ja myllerrys voivat nostaa näkyviin tulkkien ammatillista toimijuutta ja minäpystyvyyttä tulkkien reagoinnissa poikkeustilanteen haasteisiin.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tarkastella, millaista tulkkien ammatillista toimijuutta koronapandemian aikana vuosina 2020–2021 ilmeni. Tavoitteena on selvittää, miten tulkit kokivat työn tekemisen rakenteellisten ehtojen muutokset ja omat mahdollisuutensa vaikuttaa toimintaympäristöönsä.

3 Aineisto ja analyysi

Tutkimusaineiston muodostavat tulkeille teetetyt laadullisen verkkokyselyn vastaukset. Aineisto ja sen analyysivaiheet esitellään seuraavaksi.

3.1 Kyselyn sisältö

Aineiston perustana oleva verkkokysely luotiin loppuvuodesta 2021 selvittämään Suomessa toimivien tulkkien kokemuksia koronavuosien 2020 ja 2021 tulkkausjärjestelyistä. Verkkokyselyä pilotoitiin ennen sen varsinaista käyttöönottoa ja siihen tehtiin pilotoinnin pohjalta muutama lomakkeen luettavuutta parantava muutos.

Kyselylomake sisälsi sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Sen alussa kerrottiin tutkimuksesta, sen tarkoituksesta ja vastausten käsittelytavasta. Varsinaisessa kyselyssä vastaajalta kysyttiin, kuinka monta vuotta hän oli toiminut tulkkina, minkä alan tulkkauksia hän tekee (monivalinta) ja myös minkä alan tulkkauksia hän oli tehnyt korona-aikana 2020–2021 (monivalinta, ml. vaihtoehto ”En ole tulkannut korona-aikana”). Muita tietoja vastaajista ei kyselyllä kerätty. Vastaajia pyydettiin ensin kuvailemaan tulkkausta korona-aikana yhdellä sanalla ja sen jälkeen kertomaan päällimmäisen ajatuksensa tai tunteensa tekemistään korona-ajan tulkkauksista ja niissä käytetyistä tulkkausratkaisuksista. Kyselyn loppupuolella vastaajia pyydettiin kuvailemaan tulkkaustoimeksiantoon valmistautumistaan ja siitä palautumistaan sekä preferenssejään eri tulkkausratkaisujen suhteen.

Kyselyn keskiosiossa vastaajille esitettiin joukko vastakohtaisia täydennettäviä väittämiä korona-aikana 2020–2021 käytössä olleisiin tulkkausten toteutustapoihin liittyen (perinteinen puhelintulkkaus, mobiilisovellustulkkaus, videovälitteinen tulkkaus,

etäsimultaanitulkkaus ja läsnäolotulkkaus maskien kanssa). Vastaajia pyydettiin täydentämään annetut väittämät oman kokemuksensa pohjalta eli kertomalla, mikä kussakin yksittäisessä tulkkauksen toteutustavassa oli vaikeaa, ja mikä helppoa. Mikäli vastaaja ei ollut työskennellyt kyseisellä tulkkauksen toteutustavalla, häntä kehoitettiin jättämään vastausruutu tyhjäksi ja siirtymään seuraavaan kysymykseen. Tulkeilta kysyttiin myös suoraan, olivatko he löytäneet keinoja helpottaa maskien kanssa tulkkauksista tai etätulkkauksista. Kyselyn lopussa oli tilaa vastaajan muille kommenteille tutkittavaan aiheeseen tai kyselyyn liittyen.

3.2 Vastaajat

Osallistumispyyntö ja linkki kyselytutkimukseen julkaistiin kahdessa suljetussa tulkkien Facebook-ryhmässä (*Tulkit, Asioimistulkit*). Kyselyn aukioloaikana (2.11.–15.11.2021) siihen vastasi 48 tulkkia. Kyseisissä ryhmissä oli kyselyn aikana 137 ja 664 jäsentä. Useampi tulkki oli jäsenenä molemmissa ryhmissä, minkä vuoksi tarkkaa vastausprosenttia ei voi määrittää. Vastaajien määrä edustaa arviolta noin 5–6 prosenttia potentiaalisesta vastaajajoukosta.

Vastanneiden 48 tulkin työprofiili oli moninainen. Vastaajista 33 ilmoitti toimivansa vähintään kahdella eri tulkkausalalla ja 15 vastaajaa ilmoitti toimivansa vain yhdellä tulkkausalalla eli joko asioimistulkkina, oikeustulkkina tai konferenssitulkkina. Asioimistulkkauksia ilmoitti tekevänsä 34 vastaajaa, oikeustulkkauksia 27, konferenssitulkkauksia 20 ja muita tulkkauksia, mm. kirjoitustulkkauksia, 15 vastaajaa. Vain konferenssitulkkauksia tekeviä vastaajia oli seitsemän. Kaikki vastanneet olivat tulkanneet koronapandemian aikana.

3.3 Analyysi

Analyysiä varten tulkkien avovastaukset tallennettiin Excel-tiedostoon. Analysoitavaa aineistoa kertyi kyselyn avovastauksista yli 30 tekstisivua ja yli 7 800 sanaa suomenkielistä tekstiä. Aineiston analyysissä sovellettiin teoriaohjaavan sisällönanalyysin mallia hyödyntäen ajatusta tulkin ammatillisesta toimijuudesta ja sen konkreettisista ilmenemismuodoista (Eteläpelto ym. 2014: 211–212; Saloniemi & Saari 2022: 286). Analyysissä huomio kiinnitettiin kaikissa avovastauksissa ensin kuvauksiin toimintaympäristön muutoksesta ja sen vaikutuksista työn tekemiseen ja työprosesseihin (vrt. Saloniemi ja Saari 2022: 288). Analyysin toisessa vaiheessa kyseisistä kuvauksista etsittiin suoria ja epäsuoria viittauksia tulkin ammatillisen toimijuuden ilmenemismuotoihin tai sen puutteeseen. Tarkastelussa oli siten yhtäältä tulkin aktiivisuuden, aloitteellisuuden ja osallisuuden eli tulkin hallinnan kokemus omassa työssä tai sen puute, ja toisaalta tulkin tekemät valinnat, vaikutusmahdollisuuksien käyttäminen ja kannanottaminen tavoilla, jotka vaikuttivat hänen työhönsä ja/tai ammatilliseen identiteettiinsä (ks. luku 2.4).

Muutosta ja tulkin toimijuutta tai koettua toimijuuden puuttumista oli nähtävillä erityisesti kysymyksessä päällimmäisestä ajatuksesta tai tunteesta liittyen korona-ajan

tulkkauksiin 2020–2021, mutta myös tulkin valmistautumista ja palautumista koskevissa kysymyksissä sekä kysymyksissä, jotka koskivat vastaajan mahdollisesti löytämiä keinoja helpottaa tulkkaustyön tekemistä muuttuneissa olosuhteissa. Myös vastaajien vapaissa kommentteissa oli ammatilliseen toimijuuteen liittyviä sisältöjä. Analyysin tuloksia esitellään seuraavassa luvussa.

4 Tulkin ammatillinen toimijuus muuttuvassa toimintaympäristössä

Tulkin ammatillista toimijuutta toimintaympäristön ja työprosessien muutosten keskellä tarkasteltiin hallinnan kokemuksen (vrt. Saloniemi & Saari 2022: 286) sekä tulkin aktiivisuuden, aloitteellisuuden ja osallisuuden kokemusten (vrt. Eteläpelto ym. 2014: 211–212) kautta. Näiden yhteydessä tarkasteltiin myös tulkkien tekemiä konkreettisia valintoja, vaikutusmahdollisuuksien käyttämistä tulkkina ja kannanottamista niin, että se vaikutti tai sillä pyrittiin vaikuttamaan omaan toimintaympäristöön. Seuraavissa alaluvuissa esitellään analyysin keskeiset tulokset. Sitaattiesimerkkien perässä ilmoitettu viittaus (#n) viittaa kunkin vastaajan yksilölliseen numeroon kyselyaineistossa. Lihavoinnit ovat kirjoittajan tekemiä korostuksia.

4.1 Hallinnan ja hallitsemattomuuden kokemus

Tulkkien vastauksissa näkyy tulkin ammatillinen toimijuus hallinnan kokemuksen muodossa eriävissä määrin. Vastauksissa piirtyy yhtäältä hyvin vahvasti esille tulkkien kokemus voimattomuudesta ja hallinnan puutteesta muutostilanteessa, jossa työn tekemisen ehdot ja puitteet muuttuvat ulkoapäin (rakenteellinen valta), ja samalla omat resurssit vaikuttaa niihin ja omaan toimintaympäristöön koetaan vähäisiksi (ks. 4.1.1). Toisaalta tulkkien kokemaa hallintaa ja siten tulkin ammatillista toimijuutta on nähtävillä erityisesti työprosessien muutoksen kuvauksissa (ks. 4.1.2).

4.1.1 Hallitsemattomuus: toimintaympäristö sanelee ehdot ja puitteet

Monissa vastauksissa korostuu tulkin kokemus hallinnan puutteesta ja kokemus toimintaympäristön ja työn tekemisen ehtojen hallitsemattomuudesta. Valta on rakenteella ja toimintaympäristö rajoittaa tulkin toimijuutta. Hallitsemattomuuden kokemus liittyy osin jo entuudestaan haastavaan rakenteelliseen tilanteeseen asioimis-
tulkkausmarkkinoilla (alaspäin suuntautunut palkkiokehitys ja työn tekemisen ehtojen heikennykset, esimerkiksi matkakorvausten maksamisen poisjäänti, kilpailutusehdot), minkä koettiin pahentuneen koronapandemian mukanaan tuomien muutosten myötä. Osassa vastauksia piirtyy syvä huoli tulkkausalan kehityksestä, jossa valta tuntuu olevan toisilla toimijoilla.

- (1) Markkinajohtajat ovat selvästi käyttäneet pandemiaa ja työttömyyttä hyväkseen polkeakseen palkkoja/palkkioita ja työehtoja (#35)

- (2) Suurin stressitekijä on pelko että työt vähenevät pandemian myötä, tekniikka pettää. Tulkkimarkkinoilla siksi leviää hinta- ja työolodumppausta, esim. jotkut kollegat suostuvat/haluavat tehdä etäsimultaania yksin, hinta- ja työehtokilpailu kiristyvät myös kansainvälistymisen myötä (etänä tulkki voi olla missä päin maailmaa tahansa). (#18)
- (3) Pelkään, että olot ovat kannustaneet asiakkaita käyttämään jatkossakin etätulkkausta laajemmin, mikä on kurjaa, koska se asettaa laitteisto- ja tilavaatimuksia tulkeille. (#46)

Useassa vastauksessa korostuu toimintaympäristön valta ja se, että työn tekemisen ehdot on vain pitänyt joko hyväksyä tai miettiä jotakin muuta työtä. Huoli toimeentulosta vaikutti siihen, että alun täydellisen toimeksiantojen peruuntumisen ja loppumisen jälkeen, moni tulkki koki pakkoa ottaa vastaan, mitä tarjotaan.

- (4) **Pakko** tehdä näin, vaikka se ei ole ihanneratkaisu. (#29)

Etätulkkauksissa tulkki on riippuvainen niin oman laitteistonsa ja internetyhteyden toimivuudesta kuin myös asiakkaiden vastaavista. Etätulkkkaus on vaatinut tulkilta teknistä varustautumista. Tulkit kokevat teknisten vaatimusten tulleen heille toimintaympäristön puolelta vaatimuksina ja ehtoina, joihin ei ole voinut vaikuttaa (ks. myös 4.2). Hallinnan puutetta ja rakenteellista valtaa kuvastavat myös vastaukset, joissa kuvataan tulkille ”ilmaantunutta” ylimääräistä tehtävää eli tekniikasta huolehtimista.

- (5) **Joutuu** olemaan oma teknikkonsa ilman asiantuntemusta. Suuri epävarmuustekijä. [...] (#44)
- (6) varsinkin korona-ajan alussa järjestelmät eivät olleet riittävän kehittyneet ja oli paljon haparointia puolin ja toisin ja **tulkki sai yllättäen kantaakseen** koko tekniikan, jota varten normioissa on erikoistunut teknikko (#2)

Eräs tulkki pitää kasvomaskien kanssa tehtävää tulkkausta parempana juuri siksi, että ei halua kantaa ”vastuuta tekniikan toimimisesta” (#2).

Toinen hallitsemattomuutta ja siten heikkoa toimijuutta koskeva ilmiö koskee etätulkkauksiin valtaosassa vastauksia liitettyä kuuluvuuden ongelmaa. Koskaan ei tiedetty minkälainen äänenlaatu asiakkaalta tulee eikä asiaa voinut tulkkinä hallita.

- (7) [...] sisääntuleva ääni voi olla mitä tahansa. (#5)

Ainoa keino tulkilla on ollut huomauttaa asiasta ja kysyä tarvittaessa useamman kerran toistoa. Tämä on puolestaan voinut johtaa tulkin kokemukseen, ettei pärjää. Samanaikaisesti on koettu, että tulkin työtä ei ymmärretä ja että oletetaan tulkin selviytyvän mistä vain.

- (8) Joutuu koko ajan pyytämään toistamaan ja **tuntuu ettei pärjää silti** (#37)
- (9) pöydän ympärillä on välillä istunut 6-8 henkilöä maski suun edessä ja keskellä pöytää on ollut yksi kännykkä. Usein on ollut jokseenkin mahdoton kuulla ja ymmärtää puhujia. Ilman kuvayhteyttä erilaisten neuropsykologisten testien, puheterapian ja vuorovaikutusongelmien tulkkaminen on **lähes mahdoton tehtävä. Kuitenkin tulkin odotetaan pystyvän näihin.** (#4)

Uudessa tilanteessa toimiminen ja yhteisten pelisääntöjen tai oman selkeän toimintamallin puuttuminen heikon kuuluvuuden suhteen voidaan myös kokea ahdistavaksi.

- (10) [...] Lisäksi tulkin on useimmiten vaikeaa puuttua puhujien huonoon varustetasoon, joten huono äänenlaatu vaikeuttaa ja joskus jopa vaarantaa tulkin työtä **eikä kukaan anna ohjeita siitä, milloin tulkki voi lopettaa tulkkauksen**, jos olosuhteet tekevät tulkkauksen mahdottomaksi, kuten läsnäolotulkkauksessa tulee tehdä. [...] (#30)

Hyvä kuuluvuus on tulkin työn tekemisen kannalta ratkaisevaa. Se, että kuuluvuuden ongelmiin ei ole vielä kukaan puututtu tai niitä ole otettu tarpeeksi vakavasti, turhauttaa tulkkia.

- (11) Etätulkkauksen **kuuluvuusongelmiin ei ole kiinnitetty huomiota**. Kuuluvuus on usein **yhtä huono kuin korona-ajan alussa**. [...] (#16)

- (12) Huonot puhelinyhteydet **turhauttavat** (#35)

Kuuluvuuteen liittyen on kuitenkin nähtävissä myös eroa konferenssitulkkien ja muiden tulkkiryhmien kokemusten välillä. Videotulkkauksissa konferenssitulkit ovat olleet tekniikan toimivuuden ja heikon kuuluvuuden kanssa usein yhtä yksin ja muiden armoilla kuin mitä asioimistulkit ja oikeustulkit ovat. Etäsimultaanitulkaustoimeksiannoissa tilanteessa on kuitenkin usein mukana erillinen teknikko tai moderaattori, joka huolehtii äänen laadusta ja tarvittaessa myös puuttuu tilanteeseen.

- (13) [...] **taustalla on teknikko valvomassa tekniikan toimivuutta, äänenlaatua** ym. (#30)

- (14) [...] Tulkkien laite- ja nettiyhteysvaatimukset ovat kovat, niistä ei jää äänenlaatu kiinni. Ainoa heikko lenkki ovat osallistujat, mutta jos joku puhuu huonon wifi-yhteyden päästä ja ääni pätkee, **alustan moderaattorit puuttuvat siihen eli toteavat, että puhetta ei voida tulkata**. [...] (#38)

Konferenssitulkkien ei tarvitse näissä tilanteissa itse puuttua tilanteeseen, vaan rakenne tukee heidän työnsä tekemisen edellytyksiä.

Myös kasvomaskit koettiin omaa työtä vaikeuttavaksi tekijäksi, jota ei voinut tulkkina hallita, sillä niiden käyttö oli pakollista. Moni vastaajista koki kasvomaskien käytön tulkatessa vaikeuttavan työn tekemistä ja aiheuttavan muun muassa päänsärkyä, happivajetta ja aivosumua. Järjestely oli välttämätön, mutta samalla puitteet vaikeuttivat työn tekemistä ja ”pakottivat” tulkin puhumaan kovemmin tai pyytämään puhujaa toistuvasti toistamaan.

- (15) Äänet vaimenee, ei näe lukea huuilta, **joutuu** itse ”**huutamaan**”, tukehtuu (#12)

- (16) [...] Kuiskaustulkkauksessa on haastavampaa kuin ilman maskia, koska **täytyy** keskittyä tavallista enemmän selvään ja kuuluvaan ulosantiin. Muiden läsnäolijoiden puheesta on hankalampi saada selvää, koska mumina voi jäädä maskin taakse. Joskus on jopa tuomareita ja syyttäjiä, jotka eivät keskity selvään ulosantiin maskin takaa. On **turhauttavaa pyytää samaa henkilöä toistamaan** monta kertaa istunnon aikana. [...] (#8)

Kokemus siitä, että edellisiin haasteisiin puuttumisen keinot olivat rajalliset, näkyi tulkin kaipuussa rohkeuteen toimia toisin.

(17) **pitäisi olla enemmän rohkeutta** ja toimia ilman maskia (#26)

Taloudellinen tilanne ja tulkkien palkkiokehitys näkyvät vastausten sivukommenteissa turhautumisina ja pettymyksinä tilanteeseen. Niistä piirtyy useamman tulkin jakama kokemus siitä, että ehdot sanelevat jotkut muut.

(18) [...] etätulkkauksissa säästyy matka-aika - mitä suurin osa firmoista **ei muutenkaan enää maksa** (#29)

(19) [...] Toisaalta jos tulkkauksesta **maksetaan vain aktiivijasta eli pahimmillaan minuutteina**, kaikki asettautumiseen ja virittäytymiseen tuhraantuva aika on palkatonta. (#46)

Muutokset toimintaympäristössä ja työn tekemisen ehdoissa koettiin monissa vastauksissa olevan tulkin hallitsemattomissa. Rakenteellinen valta rajoitti tulkin toimijuutta ja mahdollisuudet vaikuttaa toimintaympäristön rakenteeseen ja ehtoihin nähtiin lähes olemattomina.

4.1.2 Tulkin hallinnan kokemus

Tulkkien vastauksissa on kuitenkin nähtävillä myös selkeitä viittauksia hallinnan kokemukseen ja pyrkimykseen vaikuttaa niihin asioihin, joihin voi vaikuttaa. Ne näkyvät pienempinä konkreettisina tekoina, kuten esimerkiksi siinä, että yksittäinen tulkki ei vain pidä kasvomaskia, tai asettelee sen toisin, jotta ilma kiertää paremmin. Toisaalta vastauksissa on nähtävillä myös esimerkkejä pakonomaisesta toimijuudesta, joissa tulkin toimijuus rajoittuu siihen, että hän päätyy kieltäytymään annetusta työstä (vrt. Saloniemi & Saari 2022: 293–294).

(20) Olen tehnyt niin vähän videotulkkauksia, ja ne vähät joita tein olivat huonoja kokemuksia, laitteiston ja ihmisten päällepuhumisen takia **etten enää niitä tee** (#14)

(21) [...] oikeustulkkauksia **en suostu tekemään puhelimitse** [...] koska aina unohdetaan että tulkki on linjoilla ja jatketaan etkä voi olla varma kuka on äänessä kun puhutaan (#14)

Eräs tulkki kuvaa tässä yhteydessä, kuinka toimintaympäristön muutos sai hänet lopulta toteuttamaan pitkään pohdinnassa olleen päätöksen lopettaa tietyt tulkkaukset. Hänen kohdallaan päätös lopettaa kuvastaa päätökseen liittyvän reflektiivisyyden kautta myös vahvaa ammatillista toimijuutta.

(22) Korona-ajasta tuli se kimmoke, joka sai minut päättämään, etten enää työskentele konferenssitulkkinä. Ikäni alkaa jo tulla muutenkin vastaan, ja olin jo pohtinut tulkkauksesta luopumista. Koska tekniikan hoitaminen korona-ajan alkuvaiheessa oli minusta sietämätöntä, päätin, että minun oli aika päättää urani tältä osin. Tavallaan korona auttoi päätöksenteossa, ja **saatoin tehdä perustellun päätöksen nopeassa tahdissa ja yhtään sitä myöhemmin katumatta**. Jatkan oikeustulkkauksia, mutta vain läsnäolopohjalta. (#2)

Osassa vastauksia näkyy tulkin vahvistunut kokemus hallinnasta suhteessa toimintaympäristöön ja työn tekemisen ehtoihin. Osa kokee voivansa nyt paremmin vaikuttaa siihen, minkälaisia töitä tekee, koska valinnanvaraa on enemmän. Matka-aikojen pois jääminen vapauttaa aikaa ja kotoa käsin työskentelyn koetaan lisäävän myös oman arjen hallintaa. Valinnanmahdollisuus on voinut johtaa myös tietoiseen päätökseen erikoistua etätulkkaukseen.

(23) **Enemmän voin valita** mitä otan tai en ota (#32)

(24) Etätulkkauksen yleistymisen on luonut **paremmat mahdollisuudet työskennellä** muualla kuin pääkaupunkiseudulla, mikä on ollut erittäin tervetullut muutos itselleni (#31)

(25) [...] **aion erikoistua vain puhelintulkkauksiin jatkossa** (#19)

Hallinnan kokemusta ja minäpystyvyyttä liittyy myös laitteiston ja tilanteen hallintaan. Eräs tulkki esimerkiksi toteaa etäsimultaanitulkkaukslaitteistojen hyväksi puoleksi sen, että hän osaa käyttää niitä. Tämä voidaan linkittää minäpystyvyyden tunteeseen.

Kuuluvuuden ongelman esille nostaminen tulkkauksilanteessa kertoo myös tulkin pyrkimyksestä hallita tilannetta.

(26) Etätulkkauksen on helppoa, koska sen voi tehdä kotoa käsin. Jos puhetta on vaikea kuulla, **kerron siitä viranomaisasiakkaalle**. (#23)

Esimerkin tulkki ei ratkaise kuuluvuusongelmaa itse, mutta tuo sen viranomaisen tietoisuuteen. Tilanne ei kerro, mitä tämän jälkeen tapahtuu, mutta koska kyse on vastauksesta, joka on annettu väittämään etätulkkauksen helppoudesta, voidaan olettaa, että viranomainen näissä tilanteissa on kyseisen tulkin kokemuksen mukaan voinut tehdä kuuluvuusasialle jotakin ja tulkin toimijuudeksi on riittänyt asiasta huomauttaminen. Vastakohtana on toisten tulkkien turhautumisen kokemukset, kun toistuvasta huomauttamisesta huolimatta kuuluvuusongelmille ei tehdä mitään.

Hallinnan kokemusta näkyy lisäksi myös tulkkien kuvailemissa työprosessin vaiheiden muutoksissa. Osa tulkeista esimerkiksi varaa aiempaa enemmän aikaa palautumiseen tai harrastaa tietoisesti enemmän liikuntaa vastareaktionä etätulkkauksen ja huonon kuuluvuuden aiheuttamalle kuormitukselle (ks. luku 4.2). Hallinnan kokemus tulkkien vastauksissa näyttäisikin kohdistuvan sekä tulkin konkreettisiin toimiin yksittäisissä työprosessin vaiheissa että myös siihen, että muuttunut toimintaympäristö tukee paremmin tulkin valinnanmahdollisuuksia. Samanaikaisesti toimintaympäristön rakenteellinen valta näkyy siinä, että hallinnan kokemus joillain tulkeilla on typistynyt pakonomaiseen toimijuuteen eli tietyistä töistä kokonaan kieltäytymiseen.

4.2. Tulkin aktiivisuus ja aloitteellisuus

Esimerkkejä tulkkien aktiivisuudesta ja halusta vaikuttaa toimintaympäristöönsä ja kehittää sitä löytyy useammasta vastauksesta. Kysymykseen, oliko tulkki löytänyt tai kehittänyt itselleen uusia keinoja selvittää paremmin tulkkauksesta maskien kanssa tai

etänä, 26 tulkkia vastasi kieltävästi ja 22 myöntävästi. Myönteisten vastausten yhteydessä kuvatut keinot ovat konkreettisia toimia, joilla työ helpottuu. Ne kertovat myös osaltaan tulkin aktiivisuudesta ja ilmentävät tulkin ammatillista toimijuutta. Ne voivat kohdistua tulkin itsensä toimintaan (esimerkit 27 ja 28) tai siihen, että tulkki ohjeistaa muita osapuolia toimimaan tietyllä tavalla (esimerkki 29).

- (27) Välillä nostelen maskia tuulettaakseni suun ympäristöä. Etätulkkauksessa hyvät kuulokkeet takaa onnistuneen työskentelyn. Jos pitkä tulkkaus, välillä käyn hakemassa kahvia/välipalaa, käytän langatonta tekniikkaa (#12)
- (28) Vielä enemmän ulkoilua ja happea, muutenkin ulkoilen 2 h päivässä. (#10)
- (29) Olen pyytänyt osapuolia huomioimaan puheessaan maskinen ääntä demppaavan ominaisuuden sekä kehottanut puhelintulkkauksessa siirtämään puhelinta siten, että kaikkien ääni kuuluisi tulkille mahdollisimman hyvin. (#4)

Tulkkien aloitteellisuudesta kertovat myös tulkkien kuvaukset fyysisen työympäristön järjestämisestä etätulkkaukselle sopivaksi. Etenkin konferenssitulkkausta tekevät vastaajat kertovat, kuinka ovat järjestäneet itselleen toimivan työympäristön esimerkiksi varustamalla erillisen työhuoneen ja panostamalla tekniikkaan.

- (30) Olen panostanut korkealaatuisiin kuulokkeisiin ja mikrofonisiin sekä hyvään nettiyhteyteen ja tietokoneeseen/puhelimeen (#45)
- (31) Tapeteilla ja tauluilla peittänyt osa työhuoneen seinästä (äänieristys) (#21)

Tulkin tekninen varustautuminen ja ohjelmistojen hallinta näyttäytyy vastauksissa kahdenlaisena ääripäänä: toisaalta tulkin tietoisina tekoina panostaa työskentelyn puitteisiin ja siten vaikuttaa konkreettiseen toimintaympäristöönsä, toisaalta tulkin kokemana ylhäältäpäin annettuna pakkona täyttää tietyt tekniset ehdot ja osata käyttää tietyt ohjelmistoja, joihin on vain pakko sopeutua, jos haluaa tulkkauksia tehdä.

Sama jako koettuun toimijuuteen ja tietoiseen tekemiseen yhtäällä ja rakenteelliseen pakkoon ja siihen sopeutumiseen toisaalla näkyy myös siinä, miten tulkit kuvaavat toimintaansa etätulkkaukseen valmistautumisessa. Laitteiden ja yhteyksien toimivuuden tarkistuksesta ja työpisteen valmistelusta on tullut uusi työvaihe tulkin työprosessiin. Osassa vastauksia tekninen valmistelu kuvataan tulkin aktiivisena tekona.

- (32) **Lataan** puhelimen ja tietokoneen akut. (#7)
- (33) **Siivoan** kotitoimiston siten, että tausta on eleetön, **mietin** oman ulkoasuni siten että näytän nimenomaan ruudulla hyvältä, **laitan** itselleni post-it lappuja koneen ympärille tärkeistä termeistä yms., **viritän** tekniikan kuntoon ja **asettelen** valot ja kameran optimaalisesti sekä **testaan** äänten kuuluminen ja videokuvan näkymisen sekä laadun (#28)
- (34) **Varmistan**, että osaan omalta osaltani käyttää tarvittavia laitteita ja ohjelmia. (#1)

Osassa vastauksia ylimääräinen vaihe näkyy puolestaan tulkin kokemana pakkona toimia tietyllä tavalla.

- (35) [...] pitää varata kauhea määrä laitteita ja sovelluksia ja itse omat kahvinsa yms. [...] (#5)
- (36) **Joudun** varmistamaan, että laitteeni varmasti toimivat moitteettomasti m.m. kokousta edeltävän ”kenraaliharjoituksen” avulla. (#20)

Samaa kahtiajakoa ei ole nähtävillä vastauksissa, miten tulkit valmistautuvat lähitulkkaukseen kasvomaskien kanssa. Niissä näkyy enemmän aktiivinen toimijuus tekojen kautta. Tulkki huolehtii jaksamisestaan tai aktiivisesti pohtii käytännön sijoittumistaan.

- (37) **Juon enemmän vettä** ennen tulkkausta ja **varmistan, että on Panadolia** laukussa mahdollisen päänsäryn varalta. **Pyrin liikkumaan** ulkosalla ennen tulkkausta ja **hengittämään raitista ilmaa**. (#8)
- (38) Konsekutiivitulkkauksen osalta **ehkä mietin vielä normaalia tarkemmin sitä, missä tulkki istuu** tulkattaviin nähden, jotta kuuluvuus voitaisiin taata. (#47)

Edellä mainittu omasta työhyvinvoinnista huolehtiminen korostuu myös muissa tulkkien palautumista tarkastelemaan kysymykseen annetuissa vastauksissa tulkin omaaloitteisena toimintana. Kyse on tulkin tietoisesta valinnasta pyrkiä toimimaan tietyllä tavalla vaikuttaakseen myönteisesti omaan jaksamiseensa. Kyse ei ole pyrkimyksestä vaikuttaa toimintaympäristöön, mutta ammatillisen identiteetin ja minäpystyvyyden ylläpitämisen kautta tämänkin toiminnan voi linkittää tulkin ammatilliseen toimijuuteen.

4.3 Tulkin osallisuus ja osattomuus

Tulkin osallisuus ymmärretään tässä tulkin yhteisöllisyyden kokemukseksi, tulkin kokemukseksi siitä, että hän on osa toimintaympäristöään ja hänellä on mahdollisuus osallistua toimintaympäristön muokkaamiseen ja kehittämiseen yhteistyössä muiden kanssa. Osassa vastauksia näkyy selvästi, kuinka tulkit etenkin koronapandemian alussa kokivat olevansa samassa tilanteessa muiden kanssa, ja kuinka ratkaisuja haettiin yhdessä. Myös tulkit olivat alkuun valmiita venymään ja joustamaan poikkeustilanteen edessä.

- (39) Luovuu kukki ja **itsekin oli valmis venymään**. (#31)
- (40) **Yhteistä opettelua** monella tavalla, **kaikille osallistujille**. (#1)

Toisaalta vastauksissa on myös useampia kokemuksia siitä, kuinka tilanteen jatkuessa etänä puhelimen päässä oleva tulkki voi helposti kokea tulleensa unohtetuksi.

- (41) Tilanteessa voi olla mukana useampi henkilö, jotka **unohtavat tulkin läsnäolon**. Välillä vaikea arvoida, kuka puhuu. (#27)
- (42) [...] **Tulkin läsnäolo myös unohtuu viranomaisilta herkästi** moniammatillisissa palavereissa, ja **tulkki saa taistella puheenvuorosta**. (#31)

Tulkki ei pääse osallisiksi tapahtumia eikä näe mitä tilassa tapahtuu tai kuka puhuu. Tämä vaikeuttaa etätulkkausta ja vaikuttaa irrallisuuden kokemukseen. Se näkyy myös konferenssitulkin kokemuksessa, joka on tottunut työskentelemään tulkkiparin kanssa.

- (43) [...] Suurin ero on kuitenkin siinä, että **läsnä tulkatessa käy koko ajan asiaa jollain tavoin parin kanssa läpi** ja varsinkin keikan jälkeen jutellaan vähän keikan tiimoilta, mutta etänä ollessa vuorovaikutus ja keikan työstäminen parin kanssa jää kovin puutteelliseksi, tai ainakin erilaiseksi. Sitten on helposti keikan jälkeen **jotenkin puusta pudonnut olo, kun onkin yksin kotona**, eikä ole ”pariterapiaa” eikä siirtymäaikana toimivaa matkustamista keikkapaikalta kotiin. (Vastaaja #5)

Läsnäolotulkkauksessa tulkin on kasvomaskeista huolimatta helpompi olla osa tilannetta, toimia ja puuttua siihen. Toimintaympäristöön vaikuttaminen on helpompaa, kun esimerkiksi kuuluvuuteen liittyvät käytännön vaikeudet ovat kaikkien koettavissa.

- (44) **Kaikki ovat samassa tilanteessa ja ymmärtävät käytännön vaikeudet** ja siksi voi pyytää toistamaan yms. (#5)

Vastauksista piirtyy esille myös tulkkien kokema vahva asiantuntijuus omasta erityisalastaan, tulkatusta viestinnästä, ja sen laadukkaan toteutuksen mahdollistamisesta eri tilanteissa. Tähän liittyen koetaan kuitenkin, että tulkkien osaamista ei vielä hyödynnetä riittävästi. Useammassa vastauksessa esitetään toive, että tulkkien asiantuntijuutta hyödynnettäisiin enemmän.

- (45) [...] Toisaalta **toivoisin, että tulkit otettaisiin mukaan päätöksentekoon** tilanteeseen parhaiten soveltuvasta tulkkausemuodosta. (#30)

Ylipäätään tulkkien äänen ja kokemusten kuuluville saaminen koettiin tärkeäksi. Toiveena on, että tulkkien kannanotot myös vaikuttaisivat toimintaympäristöön.

- (46) Kiitos kyselystä. **On tärkeää, että tulkkien mielipiteitä selvitetään. Hyvä, jos tulkin työtä voidaan myös kehittää näiden kyselyjen myötä** [...] (#7)

- (47) Olisi kiva **kerätä palautteita** tulkkaustekniikan toimivuudesta ja tehokkuudesta ja sen **tuloksien perusteella valita tehokkaimmat laitteet**, jotta voisi suositella näitä ja parantaa **tulkkauksen laatua**. (#47)

Vastauksissa näkyy selvää valmiutta ammatilliseen toimijuuteen sekä halua ja tarvetta ottaa kantaa niin, että se vaikuttaisi toimintaympäristöön. Muutoksia ei toivota vain parempien työn tekemisen ehtojen vuoksi, vaan myös siksi, että niiden kautta voidaan parantaa tulkkauksen laatua yleisesti. Laadukas tulkkaus puolestaan palvelee koko yhteiskuntaa.

5 Pohdintaa ja muita havaintoja

Työn tekemisen ehtojen ja puitteiden kohdalla rakenteen valta näkyy aineistossa usein tulkin toimijuutta rajoittavana. Rakenteet rajoittavat tulkin toimijuutta tulkkausalalan palvelurakenteen sekä koronapandemian mukanaan tuomien muutosten myötä. Tulkin

ammattillista toimijuutta rajoittivat kyselyn aikana asioimistulkkiensa kohdalla myös heterogeenisuus ja yhteisöllisyyden puute (Vuori ym. 2022; Määttä 2017), konferenssitulkkiensa ja myös oikeustulkkiensa osalta huoli toimeentulosta ja pandemian myötä tulleista osin epäyhtenäisistä käytänteistä ammattikunnan sisällä. Tulkkiensa kokemuksissa rakenteellinen valta näkyy erityisesti toimintaympäristön muutosten ja laajempien työn tekemisen ehtojen ja puitteiden hallitsemattomuuden kokemuksena. Niin tulkkaus toteutustavat kuin niistä maksettavat palkkiot päätetään tulkin ulottumattomissa eivätkä ne tunnu olevan tulkin itsensä neuvoteltavissa. Joillakin tulkeilla ainoa keino vaikuttaa onkin ollut ilmoittaa lopettavansa tiettyjen tulkkausten tekeminen.

Tulkin ammatillinen toimijuus tulee kuitenkin näkyviin tulkin konkreettisessa työympäristössä ja tulkkausprosessin vaiheissa, siinä miten tulkki vaikuttaa ja muokkaa työskentelyolosuhteitaan niiltä osin, miltä voi. Ammatillista toimijuutta kuvastavat pienet konkreettiset teot, joilla tulkki pyrkii parantamaan työskentelyolosuhteita ja pitämään yllä toimintakykyään. Tällaiset teot voivat koskea tulkkiä itseään, mutta niillä voidaan myös pyrkiä vaikuttamaan muihin toimintaympäristön osapuoliin. Tulkki voi ohjeistaa siirtämään puhelinta lähemmäksi puhujaa, puhujaa puhumaan selvemmin tai pyytää toistoa. Nämä eivät kuitenkaan auta, mikäli varsinaiseen rakenteelliseen ydinongelmaan – huonoista varusteluista, tietämättömyydestä tai välinpitämättömyydestä johtuvaan huonoon kuuluvuuteen – ei saada muutosta. Tämä syystäkin turhauttaa tulkkeja. Toisaalta joissain vastauksissa kuultaa läpi tulkin usko parempaan tulevaisuuteen tai omakohtaiseen sopeutumiseen.

(48) Tilaajilla oli alussa vaikea tekniikan kanssa, mutta koko ajan menee paremmin (#15)

(49) [...] etätulkkaus on vastoin kaikkia odotuksiani toiminut erittäin hyvin, mutta tämä on todella paljon kiinni käytettävästä tulkkausalustasta ja siitä, että saa rakennettua itselleen hyvät tulkkausolosuhteet joko kotiin, tai etätoimistoon. (#3)

Sopeutuminen ei ole ristiriidassa tulkin ammatti-identiteetin kanssa. Tulkin aiempi kokemus ja vahva ammatillinen itsetunto voivat auttaa muutokseen sopeutumisessa ja oman työympäristön muokkaamisessa sellaiseksi, että työn mielekäs suorittaminen on mahdollista.

Kyselyn vastauksissa piirtyy toisaalta turhautumista tilanteeseen ja oman toimijuuden puutteeseen, mutta samalla myös halua ja valmiuksia vahvempaan ammatilliseen toimijuuteen ja omiin työoloihin vaikuttamiseen. Tämä näkyi myös konkreettisesti. Vain kymmenen päivää kyselyn päättymisen jälkeen, 25.11.2021, järjestettiin Helsingissä Eduskuntatasolla mielenilmaus tulkkiensa parempien työehtojen puolesta. Samana päivänä toteutettiin myös tulkkiensa ammattikunnan kolmen minuutin työnseisaus (SKTL 2021). Nämä #tulkkilaki -tunnuksella toteutetut aktiiviset kannanotot ja konkreettiset toimet ovat selkeä osoitus tulkkiensa ammatillisesta toimijuudesta. Ne näkyivät myös kyselyn vastauksissa, joissa vapaiden kommenttien kohdalla oli myös ytimekäs vastaus ”Tarvitaan tulkkilakia!”.

6 Lopuksi

Kuten kaikilla tutkimuksilla, myös tällä on rajoituksensa. Kyselyllä oli pieni osallistujamäärä, mikä vaikuttaa vastausten edustavuuteen. Vastaajat edustivat hyvin erilaisia tulkkausaloja, vaikka ammatillisen toimijuuden kohdalla olisi tärkeää kontekstualisoida toimijuus tiettyyn kontekstiin ja toimintaympäristöön. Suomessa asioimistulkki-tilanne poikkeaa niin konferenssitulkki- kuin oikeustulkki-tilanteesta. Siinä missä konferenssitulkki-tilanteessa voidaan sanoa yhä olevan pääosin homogeeninen ja yhtenäinen ammatillinen yhteisö niin koulutustaustojen kuin vakiintuneiden palkkiovaatimusten osalta, on asioimistulkki-tilanteen kenttä hyvin heterogeeninen jo tulkki-tilanteen koulutustaustan vuoksi (ks. esim. Määttä 2017; Vuori ym. 2022). Koulutetuilla oikeustulkeilla on mahdollisuus hakea kansalliseen oikeustulkki-rekisteriin, mikä yhtenäistää kenttää, mutta silti myös oikeustulkki-tilanteen sisällä on yhä heterogeenisuutta, mikä voi vaikuttaa yhteisöllisen toimijuuden toteutumiseen.

Asioimis-, oikeus- ja konferenssitulkki-tilanteen toimintaympäristö on keskenään erilainen. Kukin tulkki-ryhmä toimii tietyssä institutionaalisessa kontekstissa. Institutionaaliseen kontekstiin liittyy tietyt toimintasäännöt, jotka vaikuttavat vääjäämättä myös tulkki-tilanteen ammatillisen toimijuuden ilmentymiseen joko sitä tukien tai rajoittaen. Jo edellä mainituista syistä tutkimuksen tulokset eivät voi kattavasti kuvata koko Suomessa toimivan tulkki-tilanteen ammatillisen toimijuuden ilmentymistä koronapandemian aikana vuosina 2020–2021. Tutkimuksen tulokset voivat kuitenkin kuvata, millaisia kokemuksia tulkeilla eri aloilla on ollut poikkeusaikana tulkkaamiseen liittyen, miten he ovat toimijuuttaan tuolloin toteuttaneet ja mikä puolestaan on heitä siinä rajoittanut.

Lähdeluettelo

Archer, Margaret S. 2000. *Being Human: The Problem of Agency*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bandura, Albert 1997. *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. New York: W.H. Freeman.

Bandura, Albert 1990. Perceived Self-Efficacy in the Exercise of Personal Agency. *Revista Española de Pedagogía* 48:187, 397–427.

Bandura, Albert 1982. Self-Efficacy Mechanism in Human Agency. *American Psychologist*, 37:2, 122–147.

Eteläpelto, Anneli, Katja Vähäsantanen, Päivi Hökkä & Susanna Paloniemi 2014. Miten käsitteellistää ammatillista toimijuutta työssä? *Aikuiskasvatus* 3, 202–214. <https://doi.org/10.33336/aik.94100>

Giddens, Anthony 1984. *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony 1979. *Central Problems in Social Theory. Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*. Lontoo: Macmillan Press.

Hitlin, Steven & Charisse Long 2009. Agency as a Sociological Variable: A Preliminary Model of Individuals, Situations, and the Life Course. *Sociology Compass* 3 (1), 137–160. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2008.00189.x>

Kinnunen, Tuija 2010. Agency, Activity and Court Interpreting. Teoksessa: Tuija Kinnunen & Kaisa Koskinen (toim.) *Translators' Agency. Tampere Studies in Language, Translation, and Culture*. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 126–164. Saatavissa: <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8082-9> [viitattu 9.8.2023].

Koskinen, Kaisa & Tuija Kinnunen 2010. Introduction. Teoksessa: Tuija Kinnunen & Kaisa Koskinen (toim.) *Translators' Agency. Tampere Studies in Language, Translation, and Culture*. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 4–10. Saatavissa: <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8082-9> [viitattu 9.8.2023].

Loyal, Steven 2003. *The Sociology of Anthony Giddens*. London: Pluto Press.

Määttä, Simo 2017. Community Interpreters in Finland: A Heterogeneous Community Divided by Ethnicity. Teoksessa: Kristiina Taivalkoski-Shilov, Liisa Tiittula & Maarit Koponen (toim.) *Communities in Translation and Interpreting*. Montréal: Les Éditions québécoises de l'œuvre, 183–216.

Määttä, Simo, Tuija Kinnunen & Veera Rautavuoma 2014. Asioimistulkkauksen toimijuudet. *MikaEL* 8, 89–103. Saatavissa: https://www.sktl.fi/@Bin/533370/M%C3%A4%C3%A4tt%C3%A4_Kinnunen_Rautavuoma_MikaEL2014.pdf [viitattu 9.8.2023].

Saloniemi, Antti & Tiina Saari 2022. Digitalisoitua käännöstyö ja toimijuuden rajat. *Tiede & Edistys*, 47:4, 282–298. <https://doi.org/10.51809/te.119913>

SKTL 2021. Tulkit järjestävät työnseisauksen ja osoittavat mieltään 25.11.2021 parempien työehtojen puolesta. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto. Saatavissa: <https://www.sktl.fi/?x18668=2850673> [viitattu 9.8.2023]

Viljanmaa, Anu 2022. Out of the Frying Pan into the Fire: The Impact of the Pandemic on the Listening Environment of Public Service Interpreters in Finland as Experienced by Interpreters Themselves. *FITISPos International Journal* 9, 102–124. <https://doi.org/10.37536/FITISPos-IJ.2023.1.9.316>

Vuori, Jaana, Sari Hokkanen, Marta Choroszewicz & Anni-Kaisa Leminen 2022. Etninen eriarvoisuus asioimistulkki ammattissa ja työoloissa. *Työelämän tutkimus* 20:2, 185–210. <https://doi.org/10.37455/tt.103367>

Kirjoittaja

Anu Viljanmaa toimii yliopisto-opettajana Tampereen yliopistossa Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriohjelmassa erityisalanaan tulkauksen opetus. Hänen tutkimusaiheitaan ovat muun muassa ihmisten välinen vuorovaikutus tulkatuissa viestintätilanteissa, tulkin ammatillinen kuunteluosaaminen sekä etä- ja pikatulkauksen käyttö viranomaiskonteksteissa. Sähköpostiosoite: [anu.viljanmaa\(at\)tuni.fi](mailto:anu.viljanmaa@tuni.fi)

